

Jolanta Woźniczka

**Skuteczność realizacji ostatniej woli spadkodawcy
w zakresie rozporządzenia poszczególnymi
przedmiotami wchodzącymi w skład jego majątku**
– analiza stanu prawnego po wejściu w życie ustawy z dnia
18 marca 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny
oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2011 r., nr 85, poz. 458)

Wstęp

Jeszcze przed wprowadzeniem do kodeksu cywilnego instytucji zapisu windykacyjnego podnoszono, iż swoboda testowania jest osłabiona w sposób istotny¹, brak jest możliwości skutecznego przesądzenia przez spadkodawcę o sposobie działu spadku, nie może on w sposób wiążący wskazać spadkobiercom, jakie przedmioty mają przypaść po jego śmierci poszczególnym osobom². Remedium na tak wskazane problemy miała stać się instytucja zapisu windykacyjnego wprowadzona ustawą z dnia 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych

¹ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw, druk nr 3018; dostępne na: www.sejm.gov.pl w zakładce Archiwum.

² J. G ó r e c k i, *Zapis windykacyjny – uwagi de lege ferenda*, [w:] *Rozprawy z prawa prywatnego, prawa o notariacie i prawa europejskiego – ofiarowane Panu Rejentowi Romualdowi Szytkowi*, red. E. Drozd, A. Oleszko, M. Pazdan, Kluczbork 2007, s. 129; zob. również: T. F e l s k i, *O wpływie woli testatora na sposób podziału majątku wspólnego*, *Palestra* 1994, nr 12, s. 5.

innych ustaw (Dz.U. z 2011 r., nr 85, poz. 458). Praktyka stosowania prawa i związane z nią sytuacje życiowe wskażą niebawem, w jakim stopniu zapis windykacyjny spełni nie tylko oczekiwania ustawodawcy, ale przede wszystkim oczekiwania społeczne. Autor niniejszej pracy pragnie uwypuklić i określić te mankamenty nowej instytucji, które mogą stanowić źródło wątpliwości w zakresie stosowania prawa przez sądy, prowadzić do rozdysponowania przedmiotami majątkowymi niezgodne z wolą spadkodawcy, wskazać, iż nowa regulacja jest niepełna.

I. Pieniądze, ekspektatywa prawa, rzecz przyszła jako przedmiot zapisu windykacyjnego

W pierwszej kolejności należy odnieść się do zagadnienia dysponowania środkami pieniężnymi w drodze zapisu windykacyjnego. W uzasadnieniu przywołanej wyżej noweli do kodeksu cywilnego wskazano, iż wyłączone taką możliwość³. Ustanowienie zapisu windykacyjnego rzeczy oznaczonej co do gatunku jest niewykonalne⁴. Do nabycia własności tak oznaczonej rzeczy potrzebna jest bowiem jej konkretyzacja i konieczność dokonania tej czynności wykluczałaby nabycie własności już z chwilą otwarcia spadku. Podnoszone są jednakże głosy, że sprecyzowanie przez spadkodawcę w testamencie, iż przeznaczona określonej osobie pieniądze z konkretnego sejfów lub ze zindywidualizowanego rachunku bankowego, spełniając wymóg „konkretyzacji”, powodowałoby dopuszczalność objęcia zapisem windykacyjnym tych rzeczy⁵. Stopień szczegółowości określenia danej rzeczy jest kwestią ocenną. Nie będą budziły wątpliwości sytuacje, gdy w przedmiotowym sejfie umieszczono numizmaty, monety

³ Podobne stanowisko też: A. K i d y b a, E. N i e z b e c k a, *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. IV: *Spadki*, Lex 2012, wyd. 3; J. G ó r e c k i, *Zapis windykacyjny...* Warto zwrócić uwagę, że pieniądze mogły być pierwotnie, w prawie rzymskim prywatnym przedmiotem jedynie legatu damnacyjnego (z którego wywodzi się zapis zwykły) – tak W. L i t e w s k i, *Prawo rzymskie prywatne*, wyd. 2, Warszawa 1994.

⁴ W. Ż u k o w s k i, *Projektowane wprowadzenie zapisu windykacyjnego do polskiego prawa spadkowego*, *Kwartalnik Prawa Prywatnego* 2010, nr 4.

⁵ Tak też H. C i e p ł a, sędzia SN, podczas wykładów w O.I.R.P. w Warszawie w listopadzie 2011 r. Zob. też M. N i e d o ś p i a ł, *Zasadnicze rozrządzenia testamentowe*, *Studia Prawnicze* 1997, z. 6, s. 66.

historyczne będące rzeczami oznaczonymi co do tożsamości⁶. Nic też nie stoi na przeszkodzie, aby przedmiotem zapisu windykacyjnego były wierzytelności pieniężne wynikające z umowy rachunku bankowego (roszczenie o wypłatę środków pieniężnych zgromadzonych przez testatora na jego rachunkach bankowych – np. rachunku a'vista, rachunku lokaty terminowej)⁷. Należy również pamiętać o określonej w art. 56 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Prawo bankowe dyspozycji wkładem na wypadek śmierci. Wówczas wypłacona na rzecz oznaczonej osoby kwota nie wchodzi do spadku po posiadaczu rachunku. Wskazana dyspozycja stanowi samodzielne, jednostronne oświadczenie woli na wypadek śmierci. Zastosowanie instytucji zawartej w art. 56 pr. bank. jest jednak ograniczone pod względem podmiotowym w tym sensie, że środki pieniężne mogą zostać wypłacone jedynie wstępnemu, zstępnemu, małżonkowi, rodzeństwu posiadacza rachunku, zaś zapisobiercą windykacyjnym może być nie tylko osoba fizyczna niespokrewniona ze spadkodawcą, ale również osoba prawna. Art. 56 wskazuje również ograniczenia kwotowe dopuszczalnej dyspozycji, zaś prawo spadkowe nie ogranicza wartości przedmiotu zapisu windykacyjnego⁸.

Szerokie ujmowanie terminu „prawo majątkowe” (art. 981¹ § 2 pkt 2 k.c.) prowadzi do konstatacji, iż zapisem windykacyjnym można objąć ekspektatywę prawa, o ile prawo to powstanie przed momentem otwarcia spadku⁹. W ten sam sposób testator może rozporządzić na wypadek śmierci rzeczą przysłą oznaczoną co do tożsamości, o ile powstanie ona przed dniem otwarcia spadku i będzie do dnia śmierci spadkodawcy jego własnością¹⁰.

⁶ Zob. wyroki SN: z dnia 19 sierpnia 2009 r., III CSK 11/09, z dnia 17 czerwca 2009 r., IV CSK 90/09; W. Żukowski, *Projektowane...*, s. 1032.

⁷ A. Kidyba, E. Niezbecka, *Kodeks...*

⁸ Już w prawie rzymskim wprowadzono ograniczenia swobody ustanawiania zapisów – *Lex Furia Testamentaria* (204 a 169 r. p.n.e.) zakazywała przyjęcia (capio) legatów powyżej 1000 asów, według *Lex Voconia* (169 r. p.n.e.) zapisobierca nie mógł przyjąć więcej niż jedyny spadkobierca lub wszyscy *coheredes* łącznie.

⁹ A. Stępniaś, *Nowelizacja kodeksu cywilnego w zakresie prawa spadkowego*, Monitor Prawniczy 2011, nr 12, s. 631. Autor wskazuje, iż przedmiotem zapisu mogą być też stany faktyczne, z których będą wynikać konkretne uprawnienia lub roszczenia posiadające wartość majątkową (np. posiadanie) – wydaje się jednak, że jest to pogląd zbyt daleko idący, katalog zawarty w art. 981¹ § 2 k.c. ma charakter zamknięty.

¹⁰ W. Żukowski, *Projektowane...*; H. Ciępa (zob. przypis 5).

Wydaje się również, iż nic by nie stało na przeszkodzie, aby zapisem windykacyjnym objąć możliwość zwolnienia zapisobiercy z obciążeń rzeczowych, czego jednakże zaniechał polski ustawodawca (art. 981¹ § 2 k.c.)¹¹.

II. Wspólność małżeńska majątkowa a zapis windykacyjny

Już w chwili obecnej powstają trudności przy sporządzaniu testamentów zawierających zapis windykacyjny obejmujący rzeczy wchodzące w skład majątku wspólnego małżonków. Notariusze wstrzymują się z ich sporządzeniem, argumentując, iż nie wiedzą, czy udziały małżonków są równe¹². Zapisem windykacyjnym mogą być objęte przedmioty majątkowe wymienione w art. 981¹ § 2 k.c. należące do majątku wspólnego małżonków pozostających w ustroju wspólności ustawowej (dostępna na www.sn.pl). Nie jest jednakże jeszcze znane uzasadnienie przedmiotowej uchwały. Na marginesie warto wskazać, że przedmiot skutecznie dokonanego zapisu windykacyjnego wchodzi w skład majątku osobistego małżonka, chyba że spadkodawca postanowi inaczej (tak zgodnie z treścią art. 33 pkt 2 ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks Rodzinny i Opiekuńczy).

III. Kwestia stosowania art. 961 k.c.

Wpływ na swobodę testowania ma również uznanie zastosowania art. 961 k.c. do zapisu windykacyjnego w sytuacji rozdysponowania całym bądź prawie całym majątkiem w drodze zapisów windykacyjnych¹³. Pogląd

¹¹ J. Górecki, *Zapis windykacyjny...*

¹² R. Greszta (członek Krajowej Rady Notarialnej) – opinia zawarta w artykule *Spadkodawcy interesują się zapisem windykacyjnym*, Rzeczypospolita z dnia 8 listopada 2011 r.; podobnie też adwokat E. Stawicka na wykładzie w ORA w Warszawie z dnia 20 grudnia 2011 r.

¹³ O zastosowaniu art. 961 k.c. do zapisu windykacyjnego stanowi uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw, druk nr 3018; podobnie H. Witczak, *Zmiany w prawie spadkowym – zapis windykacyjny*, Monitor Prawniczy 2011, nr 20; J. Górecki, *Zapis windykacyjny...*; K. Pietrzykowski, *Komentarz*, t. II, s. 1156; M. Olczyk, *Zapis windykacyjny a reguła z art. 961 k.c. – praktyczne wyjaśnienia do art. 981¹ § 1 k.c.* (dostępne na: www.lexpolonica.lexinexis.pl).

wyłączający stosowanie wówczas art. 961 k.c., wbrew intencji ustawodawcy zawartej w uzasadnieniu wyżej wymienionej ustawy nowelizującej kodeks cywilny, reprezentuje Andrzej Kidyba, Elżbieta Skowrońska-Boćian, podnosząc, iż sposób ustanowienia zapisów windykacyjnych (w akcie notarialnym) usuwa wątpliwości co do rzeczywistej woli testatora. Argument nie wydaje się jednak do końca przekonujący, gdyż trudno ze stuprocentową pewnością wykluczyć wystąpienie sytuacji życiowych, w których czynności rejenta nie będą obarczone błędem, niedopatrzaniem. Wskazuje się, że stosowanie reguły interpretacyjnej z art. 961 k.c. pozostaje w sprzeczności z celem instytucji zapisu windykacyjnego. Z drugiej strony, zdaniem autora, zastosowanie wskazanej reguły interpretacyjnej z art. 961 k.c. powinno zostać ograniczone jedynie do takich okoliczności sprawy, gdy pomimo interpretacji testamentu z użyciem reguły z art. 948 k.c. nie daje się ustalić jednolitego znaczenia testamentu. Przykładowo, nie należałoby sięgać po art. 961 k.c., jeśli testator nie oznaczy charakteru osoby, której przeznaczona określony przedmiot. Wskazując na powyższe mankamenty nowej regulacji, warto rozważyć wprowadzenie do polskiego prawa spadkowego instytucję testamentu działowego *sensu stricto*, co zostanie poruszone w dalszej części niniejszej pracy.

IV. Sankcja za naruszenie art. 981¹ § 2 k.c.

Problemem, przed jakim stanie fachowy pełnomocnik, będzie również udzielenie odpowiedzi na pytanie klienta: jaka jest sankcja w sytuacji, gdy testament zawiera zapis windykacyjny, którego przedmiotem jest przykładowo rzecz wyjęta z obrotu lub rzecz oznaczona co do gatunku bądź jakiegokolwiek inne dobro nienależące do zamkniętego katalogu z art. 981¹ § 2 k.c. Ustawodawca nie udzielił na takie pytanie odpowiedzi ani w projekcie wyżej wymienionej ustawy z dnia 18 marca 2011 r., ani w jej uzasadnieniu. Czy zapis taki będzie bezskuteczny albo nieważny? A może nastąpi jego konwersja na zapis zwykły? Sankcja bezskuteczności zapisu windykacyjnego została przewidziana wprost tylko dla sytuacji, gdy przedmiot zapisu w chwili otwarcia spadku nie należy do spadku albo spadkodawca był zobowiązany do jego zbycia (art. 981² k.c.). Natomiast konwersję nieważnego zapisu windykacyjnego w zapis zwykły przewidziano jedynie, gdy naruszono zakaz ustanawiania zapisu windykacyjnego pod warunkiem lub z zastrzeżeniem terminu (art. 981³ § 2 k.c.) i nic

innego nie wynika z treści testamentu lub z okoliczności. Taka technika prawodawcza mogłaby sugerować, iż (stosując rozumowanie *a contrario*) konwersja w innych sytuacjach nie jest dopuszczalna, gdyż ustawodawca jej nie zastrzegł. Jak trafnie zauważył Wojciech Żukowski, pozostawałoby to jednak w sprzeczności z art. 948 k.c.¹⁴ Należałoby zatem przyjąć, iż taki zapis nie wywoła skutków zapisu windykacyjnego, ale nastąpi jego konwersja w zapis zwykły, chyba że byłoby to sprzeczne z wolą spadkodawcy¹⁵. Wniosek taki implikuje również teza zawarta w uzasadnieniu wyżej wymienionej noweli do kodeksu cywilnego, głosząca, że zapisowi zwykłemu należy nadać rolę wiodącą, jego stosowanie ma stanowić regułę. Problematyczne jest też zagadnienie, czy taką konwersję można stosować w sytuacji niezachowania dla sporządzenia testamentu formy aktu notarialnego. Pozostawałoby to w sprzeczności z postanowieniami art. 73 § 2 k.c., który przewiduje, że jeżeli ustawa zastrzega dla czynności prawnej inną formę szczególną (inną niż pisemną), to czynność bez zachowania tej formy jest nieważna. Pojawiają się jednak poglądy, iż zapis windykacyjny umieszczony w testamencie sporządzonym w innej formie niż notarialna może wywołać skutki jedynie zapisu zwykłego¹⁶.

V. Jedna rzecz i dwa zapisy

Równie kontrowersyjną kwestię stanowi sytuacja rozdysponowania przez testatora tą samą rzeczą w drodze zapisu windykacyjnego i zapisu zwykłego. Jeśli takie rozrządzenia znalazłyby się w jednym testamencie, to można by przyjąć, iż własność tej rzeczy przeszła na zapisobiercę windykacyjnego z chwilą otwarcia spadku, jednakże został on jednocze-

¹⁴ W. Żukowski, *Projektowane...*; liberalizm w wyznaczaniu zakresu dopuszczalnej konwersji zapisu zwykłego w zapis windykacyjny wywodzi się już z prawa rzymskiego, gdzie przewidziano w SC. Neronianum, iż w sytuacji rozporządzenia przez spadkodawcę cudzą rzeczą w drodze zapisu windykacyjnego (*legatum per vindicationem*) to należy taki zapis traktować jako damnacyjny (odpowiednik dzisiejszego zapisu zwykłego), gdyż tylko on dopuszczał zapis cudzej rzeczy – tak. W. Litewski, *Prawo rzymskie prywatne*, wyd. 2, Warszawa 1994.

¹⁵ W. Żukowski, *Projektowane...*

¹⁶ A. Kidyba, E. Niezbecka, *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. IV: *Spadki*, Lex 2012.

śnie obciążony zapisem zwykłym. Zapisobierca windykacyjny powinien wykonać zapis zwykły¹⁷. Jeśli takie rozporządzenie miało miejsce w dwóch sporządzonych w różnym czasie testamentach (pierwszy testament zawierający zapis zwykły, późniejszy zaś – zapis windykacyjny), to należy przyjąć, że w drugim testamencie doszło do odwołania zapisu zwykłego. Podobna sytuacja miałaby miejsce, gdyby w dwóch testamentach z różnych dat w drodze zapisów windykacyjnych rozporządzono własnością tej samej rzeczy. Znajdzie wówczas zastosowanie reguła z art. 947 k.c.¹⁸ Inaczej przedstawiałaby się sytuacja, gdyby spadkodawca sporządził jeden testament w formie aktu notarialnego z dwoma zapisami windykacyjnymi, każdy na rzecz innej osoby, lecz mającymi za przedmiot tę samą rzecz (np. swojego psa rasy terier walijski). Wówczas art. 947 k.c. nie miałby zastosowania i, posilując się wskazaniem art. 948 k.c., należałoby dążyć do utrzymania wszystkich rozrządzeń testatora w mocy. Zatem można by przyjąć istnienie zapisu windykacyjnego obejmującego jedną rzecz, ale na rzecz kilku osób. Mając na uwadze fakt, iż zgodnie z art. 981 § 5 k.c. przepisy o powołaniu spadkobierców stosuje się odpowiednio do zapisów windykacyjnych, zastosowanie znalazłby art. 960 k.c. Ustalenie wysokości udziałów, w jakich zapisobiercy nabywają przedmiot zapisu, powinno nastąpić w zgodzie z odpowiednio stosowanym art. 960 k.c. – w braku wszelkich wskazówek – w częściach równych¹⁹.

VI. Zapis windykacyjny a prawo upadłościowe

Autor pragnie również wskazać niepełność nowej regulacji w zakresie postanowień ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze (Dz.U. z 2009 r., nr 175, poz. 1361 ze zm.), a w szczególności braku wskazania, czy art. 422 tej ustawy dotyczy, czy też nie dotyczy również zapisu windykacyjnego²⁰. Zgodnie z art. 418 i art. 422 wyżej wskazanej ustawy, jeśli wniosek o ogłoszenie upadłości został złożony

¹⁷ Tak też H. Ciępla (zob. przypis 5).

¹⁸ W. Żukowski, *Projektowane...*

¹⁹ Tamże. Na marginesie powyższych rozważań warto zwrócić uwagę, że ustawodawca nie przewidział żadnej szczególnej formy odwołania zapisu windykacyjnego (nie musi być to forma aktu notarialnego).

²⁰ Zob. J. Górecki, *Zapis windykacyjny...*

po śmierci przedsiębiorcy, to zapisy dokonane przez niego są bezskuteczne. O ile uregulowanie takie jest zasadne w stosunku do zapisu zwykłego, gdyż chroni wierzycieli (zapisobiercy zwykli nie odpowiadają za długi spadkowe), o tyle w stosunku zapisobierców windykacyjnych nie wydaje się to zasadne. Zapisobiercy windykacyjni odpowiadają za długi spadkowe. Jeszcze przed złożeniem wniosku o ogłoszenie upadłości, a już po otwarciu spadku zapisobierca windykacyjny może rozporządzić przedmiotem zapisu na rzecz osób będących w dobrej wierze. Tacy nabywcy są chronieni przy spełnieniu przesłanek z art. 169 k.c. lub art. 5 ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (Dz.U. z 2001 r., nr 124, poz. 1361), zatem skutki prawne rozporządzenia będą nieodwracalne, nie staną się bezskuteczne w wyniku realizacji postanowień art. 422 ustawy – Prawo upadłościowe i naprawcze.

VII. Niepełność regulacji dotyczącej odpowiedzialności zapisobiercy windykacyjnego za długi spadkowe

Istotną kwestią jest również niepełna regulacja dotycząca odpowiedzialności zapisobiercy za długi spadkowe. Ustawodawca nie przesądził, czy do chwili złożenia oświadczenia o przyjęciu zapisu ponosi on odpowiedzialność tylko z przedmiotu zapisu, czy też jest to odpowiedzialność osobista. Brak jest uregulowania będącego odpowiednikiem art. 1030 zd. 1 k.c., stąd należy wnioskować, że z chwilą otwarcia spadku zapisobierca windykacyjny ponosi odpowiedzialność całym swoim majątkiem za długi spadkowe, tyle że ograniczoną kwotowo, zgodnie z art. 1034³ k.c.²¹ Mając na uwadze fakt, że do chwili działu spadku zapisobiercy windykacyjni ponoszą solidarną odpowiedzialność ze spadkobiercami za długi spadkowe, należy uznać, że każdy zapisobierca windykacyjny jest uprawniony do złożenia wniosku o dział spadku, gdyż jest zainteresowany zniesieniem wskazanej wyżej odpowiedzialności solidarnej. Warto też zwrócić uwagę na treść art. 686 k.p.c., który dotyczy tylko rozliczeń pomiędzy spadkobiercami, zatem wszelkie rozliczenia pomiędzy zapisobiercami windykacyjnymi czy też zapisobiercami windykacyjnymi i spadkobiercami będą musiały mieć miejsce na drodze postępowania proce-

²¹ W. Żukowski, *Projektowane...*

sowego. Nie będzie miał zastosowania również art. 618 § 3 k.p.c. w zw. z art. 688 k.p.c. Może również powstać sytuacja, w której nie będzie możliwe przeprowadzenie działu spadku. Wystąpi ona wówczas, gdy pozostanie jeden spadkobierca i jeden lub kilku zapisobierców windykacyjnych, gdyż brak jest wspólności majątku spadkowego.

VIII. Odpowiedzialność spadkobierców i notariusza wobec zapisobiercy windykacyjnego

Z punktu widzenia interesu klienta będącego zapisobiercą windykacyjnym warto sobie postawić pytanie, jaka może być podstawa prawna przysługujących mu roszczeń w sytuacji, gdy spadkobiercy ustawowi lub testamentowi, władający danym przedmiotem objętym zapisem windykacyjnym jeszcze przed wydaniem przez sąd postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku rozporządzili nim odpłatnie? Wydaje się, iż nic nie stoi na przeszkodzie, aby odpowiadali wówczas *ex delicto*²². W takiej sytuacji klient będzie zmuszony wykazać szkodę, jej rozmiar, czyn wyrządzający szkodę, bezprawność zachowania i winę sprawcy oraz związek przyczynowy pomiędzy zawinionym zachowaniem a szkodą. Z drugiej zaś strony warto zwrócić uwagę na treść art. 169 k.c., który będzie chronił nabywców będących w dobrej wierze. Przy braku dobrej wiary po stronie nabywców, zapisobierca windykacyjny może oczywiście skutecznie wystąpić przeciwko nim z roszczeniem windykacyjnym. Nic nie stoi też na przeszkodzie, aby odpowiedzialność deliktową mógł ponosić notariusz sporządzający w sposób wadliwy zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia²³.

IX. Testament działowy sensu stricto

Wskazując, iż kodeks postępowania cywilnego nie recypował postanowień art. 152 § 3 dekretu z dnia 8 listopada 1946 r. o postępowaniu spadkowym (Dz.U. z 1946 r., nr 63, poz. 346), które stanowiły, iż „przy

²² Zob. wyroki SN: z dnia 30 maja 1980 r., III CZP 26/80 (OSNC 1980, nr 12, s. 229), z dnia 13 maja 1982 r., III CRN 86/82 (OSNC 1983, nr 2-3, poz. 37).

²³ Wyroki SN: z dnia 9 maja 2008 r., III CSK 366/07 (LEX nr 424389), z dnia 12 czerwca 2002 r., III CKN 694/00 (OSNC 2003, nr 9, poz. 124).

układaniu sched należy w miarę możliwości dążyć, aby była uszanowana wola spadkodawcy wyrażona w testamentie”, autor pragnie podnieść, iż w obecnym stanie prawnym przy sądowym dziele spadku wola spadkodawcy uwzględniana jest w ograniczonym zakresie²⁴. Owszem, współspadkobiercy, zgodnie z art. 682 k.p.c., mogą wskazać „inne okoliczności” (np. wolę spadkodawcy zawartą w testamencie), lecz jest to tylko jedna ze wskazówek, którymi może, lecz nie musi kierować się sąd. Nie dotyczy to jednakże sytuacji, gdy spadkobiercy złożyli wspólnie wniosek co do przeprowadzenia działu spadku w określony sposób, jak również, oczywiście, sytuacji, gdy przeprowadzają umowny dział spadku. Wówczas postanowienia testatora tracą walor decydujących. Słusznie Jan Gwiazdomorski²⁵ wskazuje, iż wśród rozrządzeń testamentowych może się znaleźć postanowienie wskazujące, w jaki sposób spadkobiercy mają podzielić się spadkiem. Jednakże w obecnym stanie prawnym brak jest przepisów prawnych, które sankcjonowałyby naruszenia tego typu zastrzeżeń. „Testament działowy” jest pojęciem prawniczym, definiowanym w dwóch ujęciach. W węższym znaczeniu to czynność prawna, w której testator wpływa na dokonanie działu spadku, w szerszym zaś obejmuje nie tylko rozrządzenia spadkodawcy dotyczące działu spadku, ale też zapisy i polecenia²⁶.

Słusznie postuluje się w nauce prawa cywilnego, aby nie naruszając zasad, na podstawie których zostało ukształtowane polskie prawo spadkowe (a w szczególności zasady sukcesji uniwersalnej), wprowadzić zmiany ustawodawcze dotyczące realizacji woli testatora w zakresie działu spadku²⁷. Pojawiają się sugestie, aby wprowadzić do kodeksu postępowania cywilnego odpowiednik art. 152 § 3 dekretu z dnia 8 listopada 1946 r. o postępowaniu spadkowym, który miałby postać zalecenia dla

²⁴ Zob. też uzasadnienie postanowienia SN z dnia 3 października 1980 r., III CRN 180/80 (OSNC 1981, nr 2-3, poz. 45).

²⁵ J. G w i a z d o m o r s k i, *Prawo spadkowe w zarysie*, Warszawa 1985.

²⁶ J. B i e r n a t, *Z problematyki tzw. testamentu działowego w polskim prawie spadkowym*, Przegląd Sądowy 2005, nr 4; tamże: „W ujęciu szerszym przez testament działowy należy rozumieć każdy testament, a więc jednostronną, nie mającą adresata, odwoalną, osobistą, formalną czynność prawną na wypadek śmierci, w której testator decyduje o losach poszczególnych przedmiotów majątkowych wchodzących w skład jego majątku”.

²⁷ Tamże.

sądu, lub też przepis, który nakazywałby w sposób wiążący uwzględnić wolę spadkodawcy przy działaniu spadku, jeśli ta wola nie sprzeciwiałaby się prawu ani zasadom współżycia społecznego. W opinii autora druga propozycja wydaje się bardziej trafna. Natomiast postulat, aby wola spadkodawcy wiązała w sposób bezwzględny spadkobierców dokonujących umownego działu spadku, wydaje się zbyt daleko idący.

X. Podsumowanie

Wskazane wyżej problemy stanowią jedynie selektywny konglomerat zagadnień, którymi powinien zająć się ustawodawca. Część z nich zapewne znajdzie swoje rozwiązanie w drodze wykładni sądowej obowiązujących przepisów, jednakże nie wyklucza to rozbieżności takiego orzecznictwa, a co za tym idzie, powstania stanu niepewności co do zakresu przysługujących spadkodawcy oraz zapisobiercy uprawnień. Mając powyższe na uwadze, wskazana jest zatem dyskusja nad potencjalnymi rozwiązaniami, które w sposób najbardziej efektywny realizowałyby ostatnią wolę spadkodawcy, nie przekraczając granic wyznaczonych przepisami prawa i zasadami współżycia społecznego.

Antract

An author of the article aims to indicate some of the imperfections of the specific bequest, and difficulties associated with practical application of this new institution of inheritance law. The disadvantages may bring about the disposal of the pieces of the testator's property that will not be in accordance with his will. First of all the article refers to the problem of disposing money, future things and expectant rights by means of specific bequest. It explains the reasons why it is not possible to use this new institution to transfer money. It informs that in spite of all there is a possibility to transmit some pecuniary claims this way. It also refers to the provisions of the Bank Law Act. The author mentions the problem of disposing objects belonging to joint property of husband and wife. What is more the question of an application of the paragraph 961 of the Polish Civil Code is raised. The elaboration also tries to answer a question what are the consequences of infringement of the paragraph 981¹ § 2 of the Civil Code (the provisions of the paragraph concern the object

of the specific bequest). It describes the problem arising from disposing of one thing by means of a specific bequest and an ordinary bequest in one notarial will. In addition, it refers to some provisions of insolvency law and an incomplete regulation concerning beneficiary's liability for the inheritance debts. It also answers a question what is the legal basis of claims when it turns out that heirs have sold the objects that constitute the subject matter of a specific bequest. The article points out at the problems that appear in practice when the division of the testator's estate takes place. Taking into account all above-mentioned questions it is advisable to start discussion on these matters. Some of the imperfections of the specific bequest will be eliminated in administering law by courts but some disadvantages can be removed only by the legislator.

Jolanta Woźniczka – radca prawny w O.I.R.P. w Warszawie.